

Hana Skalická a kolektiv

PŘEDOPERAČNÍ VYŠETŘENÍ

NÁVODY PRO PRAXI

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umísťování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Copyright © Grada Publishing, a.s.

MUDr. Hana Skalická, CSc., a kolektiv

PŘEDOPERAČNÍ VYŠETŘENÍ – návody pro praxi

Autorský kolektiv:

prim. MUDr. Karel Křikava, CSc. – Chirurgické odd. nemocnice Pelhřimov
MUDr. Hana Skalická, CSc. – Kardiologie Praha 9
doc. MUDr. Zdeněk Susa, CSc. – II. interní klinika 1. LF UK a VFN Praha
prim. MUDr. Jan Šturma, CSc. – ARO 3. LF UK a FN KV Praha
prof. MUDr. Vladimír Teplan, DrSc. – IKEM Praha

Recenze:

prim. MUDr. Ivan Herold, CSc.

© Grada Publishing, a.s., 2007

Cover Photo © isifa.com., 2007

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, Praha 7

jako svou 2917. publikaci

Odborný konzultant doc. MUDr. Jan Klíma, CSc.

Odpovědná redaktorka PhDr. Anna Monika Pokorná

Sazba a zlom Blažena Posekaná

Počet stran 152

První vydání, Praha 2007

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

Husova ulice 1881, Havlíčkův Brod

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků, což není zvláštním způsobem vyznačeno.

Postupy a příklady v této knize, rovněž tak informace o lécích, jejich formách, dávkování a aplikaci jsou sestaveny s nejlepším vědomím autorů. Z jejich praktického uplatnění ale nevyplývají pro autory ani pro nakladatelství žádné právní důsledky.

Všechna práva vyhrazena. Tato kniha ani její část nesmějí být žádným způsobem reprodukovány, ukládány či rozšiřovány bez písemného souhlasu nakladatelství.

ISBN 978-80-247-1079-2 (tištěná verze)

ISBN 978-80-247-6969-1 (elektronická verze ve formátu PDF)

© Grada Publishing, a.s. 2011

Obsah

Předmluva redakce	8
Úvod (Skalická H.)	9
1 Úvodní část (Šturma J.)	11
1.1 Perioperační mortalita, morbidita – základní pojmy, přehled a úskalí posuzování	11
1.2 Kardiiovaskulární onemocnění, indikátor kardiálního rizika	18
2 Společné aspekty předoperačního období (Šturma J., Skalická H.)	21
2.1 Faktor času – urgentní výkon verus plánovaná operace	21
2.2 Věk a operační výkon	23
2.3 Funkční zdatnost	28
2.4 Výživa	29
2.5 Lékové interakce	30
2.6 Infekce dýchacích cest	31
3 Interní péče o nemocného v předoperačním období (Skalická H.)	33
3.1 Základní předoperační vyšetření	33
3.2 Vlastní klinické vyšetření obvykle 1 až 4 týdny před výkonem	33
4 Nemocný s kardiálním onemocněním a potřeba operace (Skalická H.)	35
4.1 Kardiologie, vyšetřovací metody v rámci předoperační přípravy	36
4.1.1 Algoritmus předoperační přípravy kardiaků	38
4.2 Vybrané klinické formy kardiálních onemocnění vyžadující individuální přístup v předoperační přípravě	47
4.2.1 Nemocní s ischemickou chorobou srdeční	47
4.2.2 Nemocní s anginou pectoris	50
4.3 Hypertenze a plánovaný chirurgický výkon	52
4.4 Chlopenní vady a operační výkon	58
4.5 Další kardiiovaskulární choroby v předoperační přípravě	62
5 Pneumologie (Susa Z.)	66
5.1 Pneumologické vyšetření v rámci předoperační přípravy	66
5.1.1 Indikace pomocných vyšetření z oblasti pneumologie	67
5.1.2 Předoperační vyšetření před plicní resekci	69
5.2 Vybrané klinické formy plicních onemocnění	70

6	Nefrologie – předoperační příprava (<i>Teplan V.</i>)	74
6.1	Vyšetření nemocných v rámci předoperační přípravy s ohledem na onemocnění ledvin	74
6.1.1	Vyšetření moči a močového sedimentu	75
6.1.2	Vyšetření funkce ledvin	80
6.2	Předoperační příprava u nemocných se sníženou funkcí ledvin	84
6.3	Předoperační příprava nemocných v dialyzačním programu	85
7	Vybraná interní problematika (<i>Skalická H.</i>)	89
7.1	Diabetes mellitus	89
7.2	Poznámky z gastroenterologie	90
7.3	Hematologie a operační výkon	91
7.4	Profylaxe infekčních onemocnění	91
7.5	Onkologický a geriatrický nemocný	92
8	Prevence tromboembolické nemoci, antikoagulační terapie a operační výkon (<i>Skalická H., Šturma J.</i>)	93
8.1	Riziko tromboembolických komplikací (TEN)	94
8.2	Chronická antikoagulační léčba a příprava k výkonu	94
8.2.1	Chronická antikoagulační léčba v lékařské praxi	94
8.2.2	Úprava antikoagulační terapie před výkonem	95
8.2.3	Chirurgické výkony bez nutnosti přerušit antikoagulační léčbu	95
8.2.4	Nezbytné přerušování antikoagulační terapie	96
8.3	Profylaktické podávání nízkomolekulárního heparinu nebo frakcionovaného heparinu	98
9	Minimum anesteziologie pro lékaře neanesteziologa (<i>Šturma J.</i>) . . .	100
9.1	Základní pojmy oboru anesteziologie a resuscitace	100
9.2	Úloha anesteziologa před vlastním výkonem	100
9.2.1	Předanestetické vyšetření anesteziologem	101
9.2.2	Anestezie jako součást operačního výkonu	104
9.2.3	Poznámka týkající se ambulantně a semiambulantně prováděných výkonů	107
9.3	Co očekává anesteziolog od předoperačního vyšetření	107
9.4	Anestezie	109
9.4.1	Vedení celkové anestezie – používaná anestetika	111
9.4.2	Anestezie regionální	116
9.4.3	Vztah celkové anestezie a regionální anestezie	118
9.4.4	Kombinovaná anestezie	119
9.5	Právní rizika práce anesteziologa	119

10 Chirurgický výkon a předoperační příprava (Křikava K.)	122
10.1 Chirurg ve vztahu k interní předoperační přípravě	122
10.2 Chirurgický výkon s odhadem míry operačního rizika	123
10.2.1 Co jsou výkony s obecně nízkým operačním rizikem	123
10.2.2 Výkony se středním operačním rizikem	124
10.2.3 Operační výkony s vysokým rizikem	125
10.2.4 Polytraumata – zvláštní riziková skupina	126
10.3 Současná chirurgie a charakter prováděných výkonů	127
11 Tabulky rozhodovací	129
11.1 Souhrn připojených tabulek	130
12 Dodatky	136
12.1 Poučení pacienta před anestezií	136
12.2 Informovaný souhlas pacienta	138
12.3 Informovaný souhlas zákonného zástupce	140
Příloha	142
Přehled tabulek	142
Doporučený postup vyšetření před diagnostickými nebo léčebnými výkony operační i neoperační povahy s požadavkem anesteziologické péče (tzv. předanestetické vyšetření prováděné anesteziologem)	143
Vyšetření dětského pacienta před výkonem v celkové anestezii	146
Rejstřík	147

Předmluva redakce

Vážený čtenáři,

dostává se Vám do rukou publikace, kterou zdravotnická redakce považovala za nezbytnou pro existenci řady nejednotných názorů, postupů a informací, týkajících se především odhadu rizika operačních výkonů.

O zpracování dané problematiky jsme usilovali delší dobu, bohužel se však nenašel nikdo, kdo by námi hozenou rukavici zvedl. O to větší dík patří MUDr. Haně Skalické, CSc., která se tohoto nelehkého úkolu ujala. Nemenší dík patří též jejím spoluautorům, kteří se podíleli na jednotlivých částech publikace. Kniha vznikala postupně a s patřičnou rozvahou. Teprve při shromažďování odborných podkladů jsme si všichni uvědomili, jak obtížné je téma zpracovat, takovou publikaci vytvořit a kolik je možných názorů či úhlů pohledu.

Nakonec jsme podpořili autorský kolektiv v takovém řešení dané problematiky, které se Vám právě dostává do rukou.

Možná se někomu z Vás bude tato kniha zdát příliš stručná, jinému naopak podrobná. Ale i to představuje určitý názor a může být odrazem toho, zda je Vám tato problematika blízká či naopak...

Tato publikace nechť Vám poskytne při volbě předoperačního vyšetření podklady a návody pro Vaše rozhodování. A pokud Vás její studium přimělo k zamyšlení nebo otázkám, pak určitě kniha splnila svůj účel.

Vaše zdravotnická redakce

Úvod

Sepsání této publikace vyplynulo z potřeby praktických a dalších ambulantních lékařů, od kterých se vyžaduje předoperační vyšetření před většinou plánovaných výkonů.

Lékaři chirurgických oborů, invazivních metod – ať léčebných nebo diagnostických – předkládají obvykle praktickým lékařům své specifické požadavky, často bez individuálního rozlišení, které by odpovídalo rozsahem plánovanému výkonu.

V poslední době narůstá počet výkonů u pacientů vyššího věku, často polymorbidních, mění se rizika a chybí odborné propojení mezi všemi lékaři, podílejícími se na tomto společném procesu – přípravě nemocného k výkonu. Nedostatek je i společných odborných publikací.

V prostředí nemocnice a u akutních případů je situace jiná, existuje zde i jiné odborné zázemí.

Jako nemocniční lékař–kardiolog jsem řadu let vykonávala funkci konzi-liáře, k níž patřila i příprava nemocných k operaci. Ne vždy byla situace jasná a je třeba velice pečlivé rozvahy, co je pro nemocného skutečným přínosem a co nejmenším rizikem. Chirurgická operace nemůže proběhnout bez odpovídající anestezie a práce anesteziologa záleží na klinickém stavu pacienta. Anesteziolog přebírá informace o stavu nemocného od lékařů různých odborností, z terénu však zejména od praktických lékařů.

Do publikace nebyla zařazena problematika urgentních stavů ani příprava k těmto výkonům, neboť se svou povahou liší od plánované přípravy. Předmětem není ani vlastní peroperační a pooperační péče.

Plánovaná příprava, na niž je o něco více času, zahrnuje jiné spektrum vyšetřovacích postupů, je náročná na odbornou rozvalu lékaře, který za přípravu zodpovídá.

Předkládáme tři samostatné celky:

- **Chirurgický celek** – postoj chirurga k řešení konkrétních, různě náročných výkonů, představujících svou povahou různé riziko pro pacienta.
- **Anesteziologický celek** – anesteziolog je při převzetí nemocného přímo závislý na provedených vyšetřeních a zejména aktuálním klinickém zhodnocení stavu pacienta. Tato část přináší aktuální informace pro lékaře neanesteziology. Měla by rozšířit znalosti o nových přístupech a možnostech anestezie a pomoci pochopit, co je třeba anesteziologovi sdělit, aby jeho podíl na riziku mohl být minimalizován.
- **Obecná a interní část** – je kontroverzní, protože nemůže nahradit učebnici vnitřního lékařství a nemůže být ani jejím zmenšením. Důvodem je široké spektrum nemocných s různým vývojovým stupněm onemocnění, podstupujících rozdílné chirurgické nebo invazivní diagnostické nebo terapeutické

výkony – od ambulantních, málo komplikovaných, až po rozsáhlé výkony ortopedické, neurochirurgické nebo kardiochirurgické. Není možné popsat odděleně všechny klinické stavy, proto při řazení a náplni jednotlivých kapitol bylo zvoleno jako hlavní kritérium ohrožení nemocného na životě.

Dominující je problematika kardiální, neboť především stav koronárního řečiště ovlivňuje podstatně mortalitu nemocných v souvislosti s chirurgickým výkonem.

Vyšetření respiračních a renálních funkcí může být zásadní pro příznivé ovlivnění často se vyskytujících komplikací v době výkonu, ale i v pooperační péči. Doplňující jsou informace o infekční profylaxi a prevenci tromboembolické nemoci, které z větší části přecházejí do anesteziologické problematiky a peroperační a pooperační péče.

Ke všem interním kapitolám je třeba přihlížet jako na obsahově upravenou část tak, aby byl zohledněn možný vztah ke komplikacím operačních výkonů. Potřebná znalost těchto komplikací je podkladem pro správné sestavení vyšetřovacího programu a provedení diagnostických opatření, vedoucích k minimalizaci možných nepříznivých důsledků operací.

Základem je vždy klinické vyšetření nemocného. Rozsah dalších vyšetření je složitou otázkou, na niž není vždy jednotná odpověď. Z klinické praxe je známo, že se mohou lišit požadavky na vyšetření téhož výkonu na různých chirurgických pracovištích, mohou se lišit i požadavky anesteziologa.

Orientačním pomocníkem nutných vyšetření by mohly být přiložené rozhodovací tabulky zohledňující věk nemocného, charakter plánovaného výkonu i přítomná přidružená onemocnění. Přidružená onemocnění se pohybují v souhrnu tří rovin – kardiální, pulmonální a nefrologické – zatěžující nejvíce mortalitu a morbiditu nemocných podstupujících chirurgický výkon. Zdánlivě chybějící pasáže týkající se nemocných s konkrétním onemocněním přesahují rámec možnosti obecnějšího sdělení, v němž jsme se snažili upozornit na rozvahu lékaře v procesu plánovaného výkonu a neopomenutelná vyšetření minimalizující riziko pro nemocného. Nebylo možné zahrnout ani nejnovější závěry a kazuistiky posledních let, publikované zejména v anesteziologických časopisech. Tyto práce většinou upozorňují na problém, jehož řešení je otázkou potvrzení či vyvrácení, a stává se předmětem sledování. Teprve jejich závěry se mohou stát obecnými doporučeními.

Hana Skalická

1 Úvodní část

1.1 Perioperační mortalita, morbidita – základní pojmy, přehled a úskalí posuzování

Problematika morbidity a mortality v souvislosti s anestezií a operačním výkonem je systematicky sledována od poloviny minulého století. Beecher a Todd (1) uveřejnili v r. 1954 studii zahrnující 599 548 operačních výkonů provedených v 10 univerzitních nemocnicích v USA. Celková mortalita souboru (úmrtí během pobytu v nemocnici) činila 1,33 % (7977 pacientů), přičemž letalita vztažená k anestezií činila 0,064 %, tj. 6,4 úmrtí na 10 000 anestezií. Od té doby byla provedena řada studií, jejichž srovnání je však velmi obtížné vzhledem k nejednotným charakteristikám souborů i sledovaným parametrům. Navíc počty nehod při anestezií jsou neúplné, zvláště v situacích, kdy by mohly mít soudní dohru. Keenan a Boyan sledovali výskyt srdeční zástavy a jejích příčin v odstupu šesti let s prokazatelným signifikantním poklesem (2, 3).

Komplikace a úmrtí ve spojení s anestezií na českých pracovištích publikovali Černý a kol. (4) a Cvachovec a kol. (5, 6). Výsledky odpovídají datům publikovaným v zahraničí. V současnosti je zveřejněný statistický údaj úmrtnosti v souvislosti s anestezií méně než 0,01 % (tj. jedno úmrtí na 10 000 podaných anestezií).

V ČR je sledována mortalita jako mors in tabula (MIT) a v období 24 hodin po operaci. Poslední údaj za rok 2004 hovoří o 196 MIT (0,024 %) a 783 úmrtích do 24 hodin (0,094 %) po operačním výkonu provedeném v anestezií (celkové i regionální).

Úmrtnost (mortalita) není jednoznačně definovaná:

- úmrtí celková,
- úmrtí, kde je anestezie přispívajícím faktorem,
- úmrtí, která jsou dávana do souvislosti pouze s anestezií.

Podle Ústavu zdravotnických informací a statistiky České republiky (ÚZIS) bylo v roce 2005 podáno v České republice celkem 833 028 anestezií, což je ve srovnání s rokem 2004 setrvalý stav. Bližší specifikace anesteziologické péče v ČR v r. 2004 viz tab. 1.1.

Morbidita v souvislosti s anestezií se pohybuje od trvalé invalidity až po krátkodobé obtíže bez dlouhodobých následků, kdy je anestezie pouze přispívajícím faktorem, nebo které jsou dávány do souvislosti pouze se způsobem nebo vedením anestezie (tab. 1.2 a 1.3).

Tab. 1.1 Výběr ze statistiky oboru anesteziologie a resuscitace ČR 2004

Celkem anestezií	833 028	100,0 %
Regionální anestezie	121 681	14,6 %
Ambulantně	7270	18,7 %
Výkon trvající déle než 2 hodiny	122 582	14,7 %
Během ÚPS	96 735	11,6 %
– věk do 15 let	84 053	10,0 %
– věk nad 70 let	118 818	14,3 %

ÚPS – ústavní pohotovostní služba

Tab. 1.2 Předpokládaná incidence komplikací celkové anestezie podle Jenkinse a Barkera (10)

<i>Letalita a morbidita</i>	<i>Incidence</i>	<i>Počet na 10 000 výkonů</i>	<i>Poznámky</i>
Celková úmrtnost (30 dnů)	~1:200 (plánovaný výkon) ~1:40 (urgentní výkon) ~x2 (60–79 let) ~x5 (80–89 let) ~x7 (90 let)	50 250	
Smrt v souvislosti s anestezií	~1:50 000 (souvislost s anestezií) ~1:100 000 (skupina ASA I a II)	0,2 0,1	
Srdeční zástava	1:10 000 – 1:20 000 (celková anestezie) ~1:3000 (místní anestezie) ~1:1500 (spinální: 25 % smrtelná)	0,5–1,0 3 7	mortalita ~1:15 000 až 1:150 000
Recidiva AIM	~1:20 (0–3 měsíce po IM) ~1:40 (4–6 měsíců po IM)	500 250	
Respirační komplikace, aspirace při celkové anestezii	~1:3000 ~1:60 000 smrtelná	3 0,16	x 4 u urgentních výkonů x 3 u porodnických výkonů
Pooperační kognitivní dysfunkce (60 let)	~1:4 (trvání 1 týden) ~1:10 (trvání 3 měsíce) ~1:100 (trvalá)	500 1000 100	regionální anestezie celková anestezie

<i>Letalita a morbidita</i>	<i>Incidence</i>	<i>Počet na 10 000 výkonů</i>	<i>Poznámky</i>
Pooperační zmatenost	~1:7 (celková anestezie) až 1:2 u seniorů se zlomeninou krčku femuru	1400 5000	x3 >75 let x3 vyžadují-li intenzivní péči
Ospalost	~1:2	5000	ambulantní chirurgie
Závratě	~1:5	2000	ambulantní chirurgie
Bolest hlavy	~1:5	2000	
CVA při karo- tické endart- erektomii (CVA + smrt)	~1:15 (CVP symptomatická) ~1:25 (CVP asymptoma- tická)	700 400	
Invalidizující CVA + smrt	~1:50	200	
Bdělost s bolestí	~1:3000	3	2/3 s neuromuskulární bloádou
bez bolesti	~1:300	30	1/3 bez neuromuskulární bloád
Anafylaxe	~1:10 000	1	
Ztráta vidění	~1:125 000 ~1:100 (kardiochirurgie)	0,08 100	
Bolest po vel- kých výko- nech ambu- lantní chirur- gie	~1:3 (střední) ~1:10 (těžká) ~1:2	3000 1000 5000	
Pooperační nauzea a zvracení (PONV)	~1:4	2500	2/3 nauzea, 1/3 zvracení, ženy:muži 3:1
Bolest v krku	~1:2 (tracheální intubace) ~1:5 (LMA – laryngeální maska) ~1:10 (obličejová maska)	5000 2000 1000	

<i>Letalita a morbidita</i>	<i>Incidence</i>	<i>Počet na 10 000 výkonů</i>	<i>Poznámky</i>
Poškození chrupu vyžadující stomat. intervenci, všechna zubní poškození, všechna ústní poranění v souvislosti s tracheální intubací	~1:5000 ~1:100 ~1:20	2 100 500	
Poranění periferního nervu (celková anestezie)	~1:300 (ulnární neuropatie) ~1:1000 (ostatní nervy)	30 10	
Tromboflebitida	~1–2:20 (látky ve vodě rozpustné) ~1:4 (látky rozpustné v propylenglykolu)	500– –1000 2500	
Komplikace periferní arteriální kanylace	< 1:100 (trvalé)	< 100	
Perforace plicní tepny	~1:2000	5	

CVA – cerebrovascular accident, cévní mozková příhoda

Tab. 1.3 Předpokládaná incidence komplikací regionální anestezie podle Jenkinse a Barkera (11)

<i>Mortalita a morbidita</i>	<i>Incidence</i>	<i>Počet na 10 000 výkonů</i>	<i>Poznámka</i>
Paraplegie	~1:100 000	0,1	~1:1 000 000 (spontánní) ~1:14 000 (USA) ~1:2 250 000 (Evropa) ~1:10 000 (spontánní)
Epidurální hematom	~1:150 000 (ED) ~1:200 000 (SAB)	0,07 0,05	

<i>Mortalita a morbidita</i>	<i>Incidence</i>	<i>Počet na 10 000 výkonů</i>	<i>Poznámka</i>
Epidurální absces	1:2000 – 1:7500	0,7–5,0	
Přechodné neurologické komplikace	1:1000–1:10 000 (ED) 1:125–1:2500 (SAB)	1–10 (ED) 4–80 (SAB)	
Přechodné kořenové dráždění (SAB)	až 1:3 při užití hyperbarického lidokainu a mepivakainu	3000	
Srdeční zástava	~1:1500 (SAB) ~1:3000 (místní anestezie infiltrační) ~1:10 000 (ED) ~1:10 000 (regionální anestezie)	5 (SAB) 3 (LA) 1 (ED) 1 (RA)	
Postpunkční bolest hlavy	~1:100 ~1:10 (ambulantní anestezie)	100	80 % po nechtěné punkci dury, krevní záplata má 70–100 % okamžitý úspěch, ale bolesti se opakují ve 30–50 %
Bolesti zad	< 1 h trvání výkonu ~ 20 % < 4 h trvání výkonu ~ 50 %	2000 5000	srovnatelné u celkové i místní anestezie
Poruchy močení	~1:50	200	
Pneumotorax	~1:20 (supraklavikulární bloky)	500	
Systémová toxicita místních anestetik	~1:10 000 (ED) ~1:1500 regionální bloky	1 7	
Centrální křeče	~1:4000 (i.v. regionální anestezie) ~1:500 (brachiální plexus)	2,5 20	axilární blok ~1:1000 supraklavikulární ~1:125
Oční blokády	1:250–1:20 000	0,5–40	
Retrobulbární krvácení	~1:700	15	